**Andrei Avram**

# NOTE ETIMOLOGICE

**CABEL.** Este înregistrat în MDA cu definiția „măsură pentru grâu egală cu aproximativ 12 l” şi cu etimologia necunoscută. Avem a face cu rezultatul unei greşeli de transcriere: a fost omis semnul diacritic care apare în *căbel* (= [kắbel]), variantă – menționată ca atare, atât în DA, cât şi în MDA – a lui *câblă*, cuvânt cu următoarea etimologie în primul dintre cele două dicționare: „Din paleosl. кѫбъ́лъ, idem (< germ. **kubil* = *Kübel*)” (în celălalt dicționar: „vsl кѫбълъ”).

Din definiția lui *câblă* dată în MDA, „unitate de măsură egală cu aproximativ 100 g” (se vorbeşte deci despre o măsură de greutate) ar rezulta că ne găsim în prezența unui sens diferit de cel al lui *cabel* (recte: *căbel*), care desemnează o măsură de capacitate. Nu ştim pe ce se bazează definiția reprodusă în rândurile precedente. Sursa la care se trimite în MDA –„Iorga, S. D. XIII, 1558” – este una dintre cele indicate în DA, unde însă *câblă* apare cu sensul „măsură pentru cereale şi poame, corespunzând unei găleți”. Numai plecându-se de la acest sens (nu de la cel dat în MDA) poate fi explicat sensul derivatului *câblărit*, „un fel de dijmă luată de la recoltă” (MDA), căci, evident, nu poate fi vorba despre o măsurare a dijmei cu suta de grame.

**CACA.** Cel puțin cu primul dintre cele două sensuri menționate în MDA („materii fecale”; „lucru murdar, respingător”) şi în combinație cu verbul *a face*, cuvântul circulă în majoritatea graiurilor dacoromâne (vezi ALR II, vol. I. *Soplement. Termeni considerați obsceni*, Sibiu/Leipzig, 1942, p. 2, răspunsurile la întrebarea 4965), ca element al unui „stil” numit de obicei (ca în articolul de dicționar avut în vedere aici) limbajul copiilor, pentru care credem însă – urmându-l în parte pe Sextil Puşcariu (DR I, 1920–1921, p. 80, 92: „graiul copilăresc”) – că este mai potrivit termenul limbajul copilăresc (ca echivalent al engl. *baby talk* şi al germ. *Ammensprache*).

Cuvântul este considerat în MDA cu etimologie nesigură. Trimiterea la limba franceză („cf. fr. *caca*”) lasă să se înțeleagă că este admisă posibilitatea ca din această limbă să fi fost împrumutat în română termenul în discuție. După părerea noastră însă *caca*, întocmai ca multe alte cuvinte din limbajul copilăresc (*papa, mama, pipi* etc.) este – nu numai în română, ci şi în alte limbi – o creație spontană, asemănătoare până la un punct cu formațiile onomatopeice (vezi Andrei Avram, *Probleme de etimologie*, Bucureşti, 2000, p. 21–29, şi bibliografia citată acolo).

LR, LXII, nr. 1, p. 3–25, Bucureşti, 2013

**BDD-A439 © 2013 Editura Academiei**
**Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:17 UTC)**

**CAMETE.** Nu figurează în DA, iar în MDA apare cu sensul „om mare şi prost” şi cu etimologia necunoscută. Prezența accentului pe silaba inițială a cuvântului ne conduce la ipoteza potrivit căreia acesta este un derivat cu sufixul *-ete* neaccentuat. Dicționarele limbii române nu înregistrează însă nicio bază cu radicalul *cam-* asociat unui sens cu care să poată fi pus în legătură vreunul dintre sensurile „om”, „om mare”, „om mare şi prost”, aşa încât s-ar părea că ipoteza trebuie abandonată. Vom încerca să arătăm că altfel stau lucrurile.

După opinia noastră la forma din titlul notei de față s-a ajuns ca urmare a faptului că, într-un text scris de mână, curba închisă (oval sau cerc) corespunzătoare literei *o* nu a fost trasată complet; astfel s-a creat posibilitatea ca *o* să fie citit şi transcris, greşit, *c*. Aşadar cuvântul cu sensul „om mare şi prost” este în realitate *oamete*, derivat de la *om* şi asemănător din punctul de vedere al formei cu paroxitonul *oamet*, variantă a oxitonului (derivat cu sufixul *-et* accentuat) *omet* „mulțime mare de oameni” (DLR); pentru *-e* cf. fluctuația care poate fi ilustrată cu perechi de forme ca *fluture – flutur, pântece – pântec*, precum şi raportul dintre *oaspete* şi varianta (înregistrată în MDA) *oaspet* a acestui cuvânt. Din punct de vedere semantic *oamete* este foarte apropiat de augmentativele *omoi, ometoc, ometoi, ometioi* etc.

Între unele dintre augmentativele la care ne referim – cum sunt ultimele trei din seria celor citate în alineatul precedent – şi *oamete*, există o relație etimologică directă, care nu avea cum să fie semnalată în DLR, dicționar în care (ca şi în celelalte dicționare) nu găsim un cuvânt *oamete* cu sensul dat în MDA s. v. *camete*. În timp ce în secțiunea etimologică a articolului *omoi, -oaie* „augmentativ al lui *om*” în DLR sunt indicate amândouă elementele prin a căror combinare s-a creat derivatul („*om* + suf. *-oi*”), la cuvintele *ometioc* şi *ometoi* se dau explicații mai puțin precise – „de la *om*”, în ambele cazuri (s. v. *ometioi* se trimite la *ometoi*) –, prezentându-se, de fapt, etimologii indirecte, căci, se înțelege, cele trei derivate avute în vedere aici nu pot fi considerate formații provenite direct din *om*, cu ajutorul sufixelor (?) **-etioc* sau **-et(i)oi*. Lucrurile devin cât se poate de clare în momentul în care se recunoaşte existența lui *oamete* „om mare” (nu neapărat „şi prost”): din acest cuvânt derivă direct *ometioc* şi *ometioi*, iar din varianta **oamet* provine direct *ometoi*.

**CAPUȚINĂ.** Este un nume de plantă, înregistrat în MDA cu etimologia necunoscută şi cu sensul „călțunaşi (*Tropaeolum majus*)”. Provine dim germ. *Kapuziner*, primul element al compuselor *Kapuzinerblume* şi *Kapuzinerkresse*, care au, amândouă, înțelesul cuvântului românesc (vezi *Dicționar german-român.* Ediția a II-a, revăzută şi îmbogățită. [Coordonare Mihai Isbăşescu şi Ruth Kisch], Bucureşti, 1989).

**CARABAN.** Precedată de precizările conform cărora, pe plan semantic, se opune lui *handicap* şi se foloseşte în expresiile *a-şi lua* sau *a da cuiva caraban*,

BDD-A439 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:17 UTC)

definiția cuvântului (*caraban*[2] în MDA; etimologia necunoscută) – „a lua sau a da cuiva avans (pornind înainte sau rămânând în urmă) într-o întrecere sportivă” – ne permite, după părerea noastră, să stabilim o legătură între, pe de o parte, sensurile acestor expresii, şi, pe de altă parte, unul dintre sensurile lui *a se cărăbăni*: „a o şterge, a pleca repede (şi pe furiş) de undeva, a o întinde, a se căra” (< tc. [*çe*]*k arabanı* „şterge-o!, întinde-o!, cară-te!”; Emil Suciu, *Influența turcă asupra limbii române.* II. *Dicționarul cuvintelor româneşti de origine turcă*, Bucureşti, 2010). Considerăm, prin urmare, că substantivul din titlul acestei note este un derivat regresiv de la verbul *a se cărăbăni.* Pentru alternanțele [ă] ~ [a] şi [ă] ~ [á] cf. *cataramă* față de *încătărăma*, precum şi formele de singular *balama, cataramă* față de pluralele dialectale *bălămăli, cătărămi*.

**CARABOI.** Avem în vedere pe *caraboi*[1], cu sensurile „calaican; piatră-vânătă” (în MDA cu etimologia necunoscută). Este unul şi acelaşi cuvânt cu *caraboi, cărăboi,* variante înregistrate de E. Suciu în dicționarul citat în nota precedentă, s. v. *caraboia* „vitriol, acid sulfuric” (< tc. *karaboya*). Din punct de vedere semantic explicația pe care o propunem este susținută de faptul că substanțele numite popular *calaican* şi *piatră-vânătă* sunt săruri ale acidului sulfuric, anume sulfat de fier şi, respectiv, sulfat de cupru.

**CARABUŞCĂ.** Înseamnă „cutioară confecționată din coajă de copac în care se păstrează tutunul” şi este considerat în MDA ca provenit din rus. *коробка.* Acelaşi cuvânt rusesc este dat şi ca etimom al lui *coropcă* „ladă cu mai multe despărțituri” (plus alte câteva sensuri), etimologie întâlnită şi în DA (unde *carabuşcă* nu apare).

După părerea noastră cuvântul din titlul acestei note provine dintr-un diminutiv, rus. *коробочка* „cutiuță” (*Dicționar rus-român*. Redactori principali Gheorghe Bolocan, Tatiana Nicolescu. Sub conducerea redacțională a acad. Emil Petrovici, Bucureşti, 1959–1960). În locul formei aşteptate **caroboşcă*, accentuată pe silaba a doua şi cu [o] în silaba următoare, în românește avem o formă care se explică prin influența derivatelor cu sufixul de origine slavă *-uşcă* (pentru acesta vezi G. Pascu, *Sufixele româneşti*, Bucureşti/Leipzig/Viena, 1916, p. 343–345).

**CAZAICĂ.** După cum se poate deduce din informațiile date în MDA, cuvântul – care figurează în dicționar cu sensul „arătător de ceasornic” şi cu etimologia necunoscută – circulă în unele graiuri din Banat. Provine din sb. *kazaljka*, sinonim al lui *kazalo*, care înseamnă, printre altele, „ac, indicator, arătător; limbă” (Mile Tomić, *Srpsko-rumunski rečnik*/Mile Tomici, *Dicționar sârb-român*, Timişoara, 1998–1999).

**CĂFUI.** Este un verb (înregistrat în Transilvania) cu sensul „a izbucni în râs, în plâns, tuse etc.”. Soluția etimologică – socotită nesigură – propusă în MDA este

BDD-A439 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:17 UTC)

următoarea: „cf. mg. *köhögni*, ucr. *кахикати*”. Se presupune deci, în ce priveşte aspectul fonetic al problemei, că o fricativă posterioară (laringală sau velară) a fost înlocuită cu una anterioară (labiodentală) – ceea ce se poate admite (cf. magh. *hütlen* > rom. *viclean*) –, dar rămâne inexplicabil următorul detaliu: atât în cuvântul maghiar, cât şi în cel ucrainean, în afara oclusivei iniţiale (care ar corespunde lui [k] din *căfui*), există o oclusivă, asemănătoare ([g], respectiv, [k]) – la finala radicalului – care nu se regăseşte în cuvântul românesc. Nici din punctul de vedere al sensului lui *căfui* nu sunt justificate trimiterile făcute în MDA, întrucât ele implică admiterea unor evoluţii semantice neverosimile: cuvântul maghiar citat înseamnă „a tuşi” şi „a scârţâi” (*Dicţionar maghiar-român.* Redactori-şefi: Kelemen Béla şi Szász Lőrinc, Bucureşti, 2010–2011); cel ucrainean înseamnă „a tuşi, a tuşi din când în când, cu intermitenţe” (*Dicţionar ucrainean-român.* [Redactor: Gheorghe Cocotailo], Bucureşti, 1964).

După părerea noastră la originea verbului din titlul notei de faţă se află magh. *fakad*; cu mai multe sensuri („a ţâşni”, „a se desface” etc.), printre care se numără cele figurate, ilustrate în dicţionarul maghiar-român citat, cu ajutorul exemplelor următoare: „*kacajra* (sau *nevelésre*) ~ a izbucni în râs, a-l bufni râsul; *káromkodásra* ~ a începe să înjure; *sírva* ~ a izbucni în plâns, a se porni pe plâns”. Vom încerca, în continuare, să arătăm cum s-a ajuns de la magh. *fakad* la rom. *căfui*.

Ar fi fost de aşteptat ca termenul din maghiară să devină în română **făcădui*; cf. *fogad* > *făgădui*. Presupunem că partea finală a lui *fakad* nu are un echivalent în forma cuvântului românesc deoarece a fost identificată de unii români, cunoscători doar într-o mică măsură ai maghiarei, cu verbul *ad* „a da”, aşa încât sufixul verbal a fost ataşat la partea iniţială (*fak-* > rom. *făc-* în poziţie neaccentuată), considerată drept un cuvânt separat. Această identificare a fost posibilă datorită faptului că *a da* înseamnă, printre altele, şi „a se declanşa, a izbucni, a se porni” (DLR, s. v., sensul IV 2; într-un citat întâlnim expresia *a-i da lacrimile*, cunoscută pretutindeni). De la **făcui* la *căfui* s-a ajuns, evident, printr-o metateză, fenomen frecvent în română (numeroase exemple la Sextil Puşcariu, *Limba română.* Vol. II. *Rostirea.* Ediţie îngrijită de Magdalena Vulpe. Studiu introductiv de Andrei Avram, Bucureşti, 1994, p. 165–172; un exemplu în care sunt implicate, în aceeaşi ordine, consoanele din cazul discutat aici – [f]...[k] > [k]...[f] – se găseşte la p. 170: *flecuşteţ* > *clefuşteţ*).

**CĂNATĂ.** Bg. *кана*, care după MDA s-ar afla la originea lui *cănată* „cană”, are un sens identic cu cel al cuvântului românesc, ceea ce însă nu este suficient pentru a ne determina să acceptăm această etimologie. Atât sub aspect semantic, cât şi din punctul de vedere al formei, *cănată* prezintă trăsături care indică, neîndoielnic, proveniența lui din ngr. κανατα „cană, ulcior” (*Dicţionar neogrec-român*. Coordonare şi redactare finală Lia Brad-Chisacof, Bucureşti, 1996).

BDD-A439 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:17 UTC)

**CĂPĂTUŞCĂ.** A fost înregistrat în Bucovina, cu sensul „basma”, Etimologia dată în MDA – „*capăt* + *-uşcă*” – nu este acceptabilă, căci nu satisface criteriul semantic: nu se vede ce legătură ar putea să existe între sensurile „capăt” şi „basma”. În schimb, este evident că există o legătură între „cap” şi „basma”. Tot atât de evident este faptul că nu poate fi vorba despre un derivat de la *cap*, cu un sufix **-ătuşcă* .

Soluția etimologică pe care o propunem se întemeiază pe constatarea că în germană există compusul *Kopftuch* „basma, maramă, tulpan” (vezi dicționarul citat s. v. *capuțină*), al cărui prim termen are sensul „cap”. Cuvântul geman a fost modificat în prima parte după rom. *cap*, iar în partea finală a suferit o transformare mai amplă, prin încadrarea lui în seria derivatelor cu sufixul *-uşcă* (cf. nota *carabuşcă*).

**CĂPUCI.** Definiția cuvântului (cu etimologia necunoscută) dată în MDA este următoarea: „abajur la lampă prin care trece flacăra fitilului”. Această definiție este greşită: cum se arată s. v. *abajur*, obiectul astfel numit poate fi făcut şi din pânză sau din hârtie, materiale prin care o flacără nu poate trece fără a le aprinde. În realitate este vorba despre o piesă metalică de formă aproximativ emisferică, aflată deasupra mecanismului care serveşte la urcarea şi coborârea fitilului, pentru a mări flacăra, respectiv, pentru a o micşora („a face lampa mai mică”). Definiția reprodusă este cea din sursa la care se trimite („Cum vorbim” II, 1950, 4, p. 42), cu excepția faptului că *abajur* a luat locul termenului *căciulă* („căciula de la lampă...”). Ținând seamă de legătura, evidentă, dintre sensul acestuia şi sensul lui *cap*, precum şi de detaliile prezentate mai sus, credem că este justificată soluția etimologică potrivit căreia *căpuci* este un derivat de la *cap*, cu sufixul *-uci* (cf. *gluguci*, din *glugă*, unul dintre exemplele date de G. Pascu, la p. 278 a lucrării sale citate mai sus, s. v. *carabuşcă*).

NOTES ÉTYMOLOGIQUES

(Résumé)

L’auteur établit l’origine de quelques mots roumains (surtout dialectaux) sans étymologie dans les dictionnaires ou y accompagnés d’explications considérées comme inacceptables.

**Cuvinte-cheie/Mots-clés**: cabel, caca, camete, capuțină, caraban, caraboi, carabuşcă, cazaică, căfui, cănată, căpătuşcă, căpuci.

*Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”,*
*Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13*

**BDD-A439 © 2013 Editura Academiei**
**Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:17 UTC)**